

10-May, 2026-yil

OTA-ONALIK ROLINI YOSHLAR TOMONIDAN ANGLANISHNING O‘ZIGA XOS PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Farg‘ona davlat universiteti

Pedagogika kafedrası p.f.b.f.d (PhD) v,b dotsenti

Aripov Shokirjon Olimovich

ORCID 0000-0002-7703-0027

sh_aripov89@mail.ru

Annotatsiya. *Ushbu maqolada yoshlar tomonidan ota-onalik rolini anglash jarayonining psixologik xususiyatlarini aniqlash, ushbu jarayonga ta’sir etuvchi omillarni o’rganish va ijobiy oilaviy qadriyatlarni shakllantirish bo’yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan. Mazkur maqola orqali o’smir yoshdagi o’quvchilarning ota-onalikni o’rni va yoshlarda kechayotgan psixologik xususiyatlarga e’tibor qaratilgan*

Tayanch so’zlar: yoshlar, ota-onalik, roli, jarayon, psixologik xususiyatlar, omillar, o’rganish, oilaviy qadriyatlar.

Yoshlarning ota-onalik rolini qanchalik chuqur anglashlari nafaqat ularning kelajakdagi oilaviy munosabatlariga, balki jamiyatning umumiy barqarorligiga ham bevosita ta’sir ko’rsatadi. XXI asrda yoshlar hayotiga axborot texnologiyalari, globalizatsiya va madaniy xilma xillik kuchli ta’sir o’tkazmoqda. Bu jarayonlar ota-onalik rollariga oid an’anaviy tasavvurlarni o’zgartirib, ularning yangi, zamonaviy talqinini shakllantirmoqda. Shunday sharoitda yoshlarning ota-onalik rolini tushunishlarida yuzaga kelayotgan psixologik xususiyatlarni o’rganish, mazkur jarayonning ijobiy va salbiy jihatlarni aniqlash muhim ahamiyatga ega. Yoshlar psixologiyasida o’z-o’zini anglash va ijtimoiy rolni qabul qilish jarayoni nozik va ko’p qirrali bo’lib, ularning shaxsiy rivojlanishi va kelajakdagi ijtimoiy faoliyatlariga asos bo’ladi. Shu bois, yoshlar orasida ota-onalik rolini tushunish darajasini o’rganish, mazkur jarayonga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash hamda ularga ko’maklashuvchi pedagogik va psixologik usullarni ishlab chiqish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biridir.[5] Mazkur tadqiqot jamiyat barqarorligini mustahkamlash, oilaviy qadriyatlarni qo’llab quvvatlash va yoshlarga to’g’ri yo’naltirish berish bo’yicha amaliy chora-tadbirlarni taklif etishga xizmat qiladi. Shu sababli, mavzuni chuqur tahlil qilish va ilmiy asoslash dolzarb bo’lib qolmoqda.

Quyida onaning oiladagi psixologik roli haqida kengroq tahlil keltiriladi: Emotsional qo’llab-quvvatlash: Ona farzandlari uchun birinchi va eng muhim emotsional qo’llab-quvvatlovchi shaxsdir. U farzandlarining hissiy holatini tushunadi, ularning kayfiyatini sezadi va kerak bo’lganda qo’llab-quvvatlashni taklif etadi. Onaning mehribonligi va e’tibori farzandning o’zini hurmat qilishiga, o’z hissiyotlarini boshqarishga va boshqalar bilan munosabatlarni o’rnatishga yordam beradi. Bu rolda ona farzandlariga o’zini ishonchli his qilishda, emotsional barqarorlikni saqlashda asosiy shaxs hisoblanadi. Tarbiyaviy rol: Ona oilada tarbiya berish jarayonining boshida turadi. U farzandlariga insoniy qadriyatlar,

10-May, 2026-yil

axloqiy me’yorlar va hayotiy ko‘nikmalarni o‘rgatadi. Ona, odatda, mehr shafqat, sezgirlik, samimiyat, to‘g‘rilik va intizom kabi muhim sifatlarni farzandlariga singdiradi. Ayniqsa, onaning bu rolidagi muvaffaqiyat farzandning shaxsiyati va ijtimoiy munosabatlarini shakllantirishga katta ta’sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy model: Ona farzandlari uchun birinchi ijtimoiy model bo‘lib xizmat qiladi. Farzandlar onasining xatti-harakatlarini, qarorlarini va munosabatlarini kuzatib, bu modellardan o‘rganadilar. Ayniqsa, ayol bolalar onalari orqali ayollik roli haqida tasavvurlarini shakllantiradi. Onaning shaxsiyati, ijtimoiy rollarini bajarishdagi yondashuvlari va xulq-atvori farzandlarning jamiyatda qanday o‘rganish va moslashishlariga ta’sir qiladi.[4] Ota-ona munosabatlarini shakllantirish: Ona oilada ota-ona munosabatlarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. U o‘zining hurmatini va muhabbatini ota bilan birgalikda bolalariga yetkazishda ko‘p vaqtni sarflaydi. Onaning ota bilan munosabati farzandlarning oiladagi o‘zaro aloqalarni qanday tushunishi va o‘zlarining kelajakdagi oilaviy munosabatlarida qanday o‘zgarishlar yuz berishini shakllantiradi. Onaning bu roli farzandlarda sog‘lom va mustahkam oilaviy qadriyatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Farzandlarning emotsional va kognitiv rivojlanishiga ta’sir: Ona, ko‘pincha, farzandning emotsional va intellektual rivojlanishida eng birinchi ta’sirchan shaxsdir. U farzandning yoshiga qarab o‘qish, muloqot, kreativ fikrlash va problemalarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ayniqsa, onaning nutq va muloqotga bo‘lgan yondashuvi farzandning kognitiv rivojlanishiga katta ta’sir qiladi. Shuningdek, onaning farzandlariga ko‘rsatayotgan diqqat va g‘amxo‘rliги ularning o‘rganish qobiliyatiga va umumiy o‘zini anglashiga yordam beradi. Shaxsiy o‘zini anglash va o‘zgaruvchan ijtimoiy rollar: Onaning oila ichidagi psixologik roli, shuningdek, uning o‘z-o‘zini anglash jarayonini ham o‘z ichiga oladi. Onalik roli o‘zgaruvchan va ko‘p qirrali bo‘lib, ularning o‘zgarishi bilan ona shaxsiy va professional hayotida muvozanatni topishga harakat qiladi. Onaning bu jarayondagi muvaffaqiyati farzandlarining ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga, shuningdek, oilaning umumiy psixologik holatiga bevosita ta’sir qiladi.[5] Gender rolini shakllantirish: Onaning oiladagi roli farzandlarda gender tushunchalarini shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi. Qizlar uchun ona ayollik, ayollararo munosabatlar va jamiyatdagi ayollarga nisbatan talablarni o‘rgatadi, erkak bolalar esa onadan ayolning ijtimoiy va oiladagi o‘rnini tushunishadi. Onaning o‘zi qanday rolni bajarishi, qanday qadriyatlarni o‘rgatishi farzandlarning genderga oid tushunchalarini shakllantiradi. Oiladagi tartibni ta’minlash: Ona oilaning kundalik tartibini, vazifalarini va faoliyatlarini muvofiqlashtirishda muhim rol o‘ynaydi. U oilaviy faoliyatlarning rejalashtirilishi va amalga oshirilishini boshqaradi, shu orqali oila a’zolarining ijtimoiy va psixologik farovonligini ta’minlaydi. Onaning o‘zi qanday muammolarni hal qilishga harakat qilsa, farzandlar ham shunday yondashuvni o‘rganadilar.[6] Ota va onaning oiladagi psixologik roli haqida xulosa qiladigan bo‘lsak: Ota va ona oiladagi markaziy psixologik figuralar bo‘lib, ularning roli farzandlarning emotsional, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Ularning birgalikda faoliyat yuritishi, o‘zaro munosabatlari va har biri alohida shakllantiradigan psixologik rollar oilaning umumiy farovonligini va barqarorligini

10-May, 2026-yil

ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ota — oiladagi rahbar, mas’uliyatli va himoya qiluvchi figura sifatida farzandlariga ijtimoiy, axloqiy va o‘rnak bo‘ladigan sifatlarni ko‘rsatadi. Ota farzandlarni ta’lim olishga, ijtimoiy rollarni tushunishga va kelajakdagi muvaffaqiyatlar uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni rivojlantirishga undaydi. Ota va ona o‘rtasidagi uyg‘unlik va hamkorlik farzandning shaxsiyati va oiladagi muvozanatni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Ona — oiladagi birinchi va eng muhim emotsional qo‘llab-quvvatlovchi shaxsdir. U farzandlari uchun tarbiya, mehr-muhabbat, sezgirlik va ijtimoiy me’yorlarni o‘rgatadi. Onaning oiladagi roli shaxsiy va emotsional rivojlanishning asosi bo‘lib, farzandlarni o‘zini hurmat qilishga, o‘z fikrlarini erkin ifoda etishga va muammolarni hal qilishda muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi.[9] Ijtimoiy va psixologik o‘zaro ta’sir — ota va ona birgalikda farzandlarining ta’limi, tarbiyasi va muammolarini hal qilishda bir-birini qo‘llab-quvvatlashi kerak. Oiladagi sog‘lom va ijobiy muhit yoshlarning o‘zini ishonchli va emotsional jihatdan barqaror his qilishiga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, ota va onaning psixologik roli farzandlarining rivojlanishiga bevosita ta’sir etadi va ularning kelajakdagi shaxsiyati, ijtimoiy o‘rni hamda oilaviy munosabatlarni qanday anglashlariga asos bo‘ladi. Ota va onaning har biri o‘zining psixologik roli orqali oilada farovonlikni, muhabbatni va hurmatni saqlashda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki yoshlarning ota-onalik rolini anglashlari ularning shaxsiy tajribasi, oilaviy muhit, madaniy qadriyatlar va ijtimoiy stereotiplarga bog‘liq. Ota oilaning rahbari va himoyachisi sifatida, ona esa mehribonlik va tarbiya manbai sifatida qabul qilinadi. Zamonaviy yoshlar gender tenglikni qadrlash bilan birga, an’anaviy rollarni ham hurmat qilishadi. Ota-onalikni to‘g‘ri tushunish emotsional barqarorlik va yetuklikni talab qiladi. Tadqiqotda qo‘llanilgan so‘rovnomma, intervyu va kuzatish metodlari bu jarayonni samarali tahlil qilish imkonini berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Xatamov, N. Psixologiya asoslari. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, Toshkent, 2015. 310b.
2. Rahimov, R. Oila psixologiyasi. Fan va texnologiyalar, Toshkent, 2018. 250b.
3. Vigotskiy, L. S. Fikr va nutq. Pedagogika, Toshkent, 1986. 280b.
4. Leontyev, A. N. Faoliyat. Ong. Shaxs. O‘zbekiston, Toshkent, 1975. 350b.
5. Kon, I. S. Yoshlarning psixologiyasi. Ma’rifat, Toshkent, 1989. 230b.
- 6.Tojiboyeva X.M. “Gender yondashuv asosida o‘smir yoshdagi o‘quvchilarda “ommaviy madaniyat”ga qarshi immunitetni shakllantirishning pedagogik strategiyalari” // Monografiya. – Toshkent: “Tafakkur qanoti” nashriyoti, 2021. – 208 bet.
- 7.Safarova R.G. va b. O‘quvchi-yoshlarda “ommaviy madaniyat”ga qarshi kurashchanlik ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari. - Monografiya. – T.: “Tafakkur qanoti” nashriyoti, 2018 yil, 192 bet.

10-May, 2026-yil

8.Aripov Sh.O. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘g‘il bolalarni oilaviy munosabatlarga tayyorlashning pedagogik tizimi// pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)... dis. – Farg‘ona, 2023. 133 bet.